

Alexander Solženicyn

Súostrovie

GUJLAG

1918 - 1956 Pokus o umeleckú štúdiu

premedia.sk

Alexander Solženicyn

SÚOSTROVIE GULAG

1918 - 1956

Pokus o umeleckú štúdiu

I

premedia.sk

2012

Preklad prvej a tretej knihy: Dušan Slobodník a Igor Slobodník, preklad
druhej knihy: Elena Linzbothová.

Vydala Premedia Group, s. r. o., Bratislava 2012

Návrh obálky: Igor Slovák

Grafická úprava textu: Izabela Koska

Archipelag Gulag I, II, III

© 1973-1991 Russian social funds for persecuted persons and their families.

© 1973-1991 Russian social funds for persecuted persons and their families.

© 1973-1991 Russian social funds for persecuted persons and their families.

Alexander Solženicyn: Súostrovie Gulag I

Druhé, doplnené vydanie

Preklad © Dušan Slobodník (dedičia), Igor Slobodník

Doslov © Igor Slobodník

ISBN 978-80-89594-09-2 (prvá kniha)

ISBN 978-80-89594-12-2 (súbor)

Venujem

Všetkým, ktorí žili prikrátko, aby o tom rozpovedali. A nech mi odpustia, že nie všetko som uvidel, nie všetko som vylovil z pamäti, nie všetko som sa dovtípil.

Edičná poznámka

Slovenskému čitateľovi predkladáme text Solženicynovho opusu v reedícii, ktorá prešla jazykovou úpravou odzrkadľujúcou vývin slovenského jazyka za vyše 20 rokov, s poznámkovým aparátom, ktorý bol upresnený a doplnený podľa vydania pôvodiny nakladateľstvom U-Faktorija, Jekaterinburg, roku 2006, teda dva roky pred autorovou smrťou, a s doslovom, ktorý sa na základe najnovšieho vedeckého poznania usiluje tragédiu gulagu začleniť do kontextu dejín Slovenska 20. storočia.

Niekedy roku 1949 som s priateľmi narazil na pozoruhodnú noticku v časopise *Príroda*, vydávanom Akadémiou vied. Petitom sa tam písalo, že na rieke Kolyma pri vykopávkach sa akousi náhodou podarilo odhaliť podzemný blok ľadu – zmrznutú starodávnu ríavu a v nej zmrznutých zástupcov predhistorickej fauny spred niekoľkých desiatok tisícročí. Tie, nevedno či ryby alebo mloky, sa uchovali v takom čerstvom stave, že – ako napísal vzdelaný spravodajca – prítomní rozťkli ľad a živočíchy s chuťou zjedli.

Svojich nepočetných čitateľov časopis zrejme dosť prekvapil tým, ako dlho sa môže v ľade uchovať rybacina. Ale máloktorý čitateľ mohol pochopiť skutočný bohatiersky zmysel neobozretnej noticky.

Zato my sme ho pochopili hneď. Celý výjav sa nám zreteľne, do najmenších podrobností, vynoril pred očami: ako prítomní s dravou náhlivosťou rozbíjali ľad; ako, ignorujúc vzletné záujmy ichtyológie a navzájom sa sácajúc laktami, vytrhávali kúsky tisícročnej rybaciny, vliekli ju k vatre, rozťapali a nasycovali sa ňou.

Pochopili sme to preto, lebo aj my sme patrili k tým *prítomným*, k tomu jedinému mohutnému kmeňu *zekov*, teda väzňov na zemeguli, čo mohol s chuťou zjesť mloka.

A Kolyma bola najväčší a najvychýrenejší ostrov, pól krutosti tej čudnej krajiny GULAG¹, zemepisom rozkmásanej na súostrovie, ale psychológiiu sputnanej do pevniny – takmer neviditeľnej, takmer nehmatateľnej krajiny osídlenej ľuďom väzňov.

Toto Súostrovie svojimi plôškami posialo a pokrylo inú, k nemu patriacu krajinu, vkladilo sa do jej miest, čnelo nad jej ulicami – a predsa podaktorí vôbec netušili, že existuje, veľmi mnohí počuli čosi neurčité, a iba tí, čo tam boli, poznali všetko.

Ale mlčali, ako keby na ostrovoch Súostrovia stratili reč.

Keď sa naše dejiny nečakane zvrtili, čosi o tomto Súostroví, mizerne málo, vyšlo najavo. Ale tie isté ruky, ktoré nám priťahovali putá, teraz zmierlivo otrčajú dlane: „Načo to?... Načo sa vráť v minulosti...! Zabudnime na staré hriechy! Kto bude pripomínať minulosť, tomu nech vypichnú oko!“ Ale príslovie má dokončenie: „Kto na minulosť zabudne, nech mu vypichnú obe!“

Míňajú sa desaťročia a nenávratne hoja jazvy a rany minulosti. Niektoré ostrovy sa za ten čas rozčesli, rozmyli, prelieva sa nad nimi more zabudnutia. A raz v budúcom storočí sa toto Súostrovie, jeho vzduch, aj kosti jeho obyvateľov, čo zamrzli do bloku ľadu, vynoria ako neveriteľné mloky.

Neodvážim sa písať dejiny Súostrovia: nedostal som príležitosť čítať dokumenty. Ale dostane ju vôbec niekto? Tí, čo nechcú spomínať, mali už (a ešte budú mať) dosť času, aby všetky dokumenty zničili bez stopy.

¹ GULAG – skratka slov: Glavnoje upravlenije lagerej – Hlavná správa táborov (pozn. prekl.).

Oných jedenásť rokov, čo som tam strávil, som nevnímal ako hanbu, ani ako prekliaty sen, ale takmer som si ten znetvorený svet zamiloval a teraz vďaka šťastnej zhode okolností, keď som sa stal dôverníkom mnohých vyrozprávaných príbehov a listov, azda vám ešte budem vedieť priblížiť čosi z kostičiek a mäsa... mimochodom, ešte živého mäsa, mimochodom, ešte živého mloka.

V tejto knihe nepíšem o vymyslených osobách, ani o vymyslených udalostiach. Ľudia a miesta nesú autentické mená. Ak ľudí uvádzam len iniciálkami, robím to z osobných dôvodov. Ak mená neuvádzam vôbec, tak iba preto, lebo ľudská pamäť si neuchová mená – ale všetko sa odohralo presne tak. Bolo by nad silu jedného človeka vytvoriť túto knihu. Okrem toho, čo som si odniesol zo Súostrovia, – čo som zakúsil na vlastnej koži, čo sa mi uchovalo v pamäti, čo som počul a videl – materiál na túto knihu mi ponúkli rozprávaním, spomienkami a listami – (zoznam 227 mien)².

Nevyslovujem im tu vďačnosť za seba: je to náš spoločný kolektívny pamätník všetkým umučeným a zavraždeným.

Z tohto zoznamu by som chcel vyzdvihnúť tých, ktorí vynaložili veľa práce na to, aby mi pomohli, aby táto kniha mohla obsahovať bibliografické oporné body zo súčasných knižničných fondov alebo fondov dávno stiahnutých a zničených, lebo na to, aby sa našiel uchovaný exemplár, bolo treba veľa nástojčivosti; no ešte väčšmi tých, ktorí pomohli tento rukopis v ťažkej chvíli ukryť a potom ho rozmnožiť.

Ešte však nenadišiel čas, keď si môžem trúfnuť uviesť ich mená³.

Starý väzeň z ostrova Solovky Dmitrij Petrovič Vitkovskij sa mal stať editorom knihy. Ale polovica života, ktorú strávil *tam* (jeho táborové spomienky sa aj nazývajú Polovica života), spôsobila, že ho predčasne postihla paralýza. Už bez možnosti hovoriť, prečítal iba niekoľko završených kapitol a presvedčil sa, že nič s a n e z a m l č í .

A ak v našej krajine ešte dlho nesvitne sloboda, aj samo čítanie a šírenie tejto knihy bude znamenať veľké nebezpečenstvo, a tak sa musím s vďačnosťou skloniť aj pred budúciimi čitateľmi – v mene *tých*, ktorí zahynuli.

Keď som sa roku 1958 do tejto knihy púšťal, nepoznal som nijaké memoáre alebo umelecké diela o táboroch. Počas deviatich rokov práce som sa postupne zoznámil s Kolymskými poviedkami Varlama Šalamova a so spomienkami D. Vitkovského, J. Ginzburgovej, O. Adamovej-Sliozbergovej, na ktoré sa pri výklade odvolávam ako na literárne fakty, známe všetkým (napokon to tak aj bude).

Proti svojej vôli, v rozpore so svojím želaním poskytlí neoceniteľný materiál na túto knihu, uchovali veľa dôležitých faktov, ba aj číselných údajov, dokonca i vzduch, čo dýchali: čekista M. J. Sudraps-Lacis; N. V. Krylenko – počas mnohých rokov hlavný štátny žalobca; jeho nástupca A. J. Vyšinskij so svojimi právnickými asistentmi, z ktorých nemožno osobitne nespomenúť I. L. Averbachovú.

²Tento (rozšírený) zoznam svedkov zverejňujem po prvý raz až v súčasnosti. – Poznámka k vydaniu z roku 2006

³ Už som o týchto svojich „neviditeľných“ svedkoch rozpovedal (Autobiografia Klalo sa teľa s dubom, vyd. Soglasie, Moskva 1996). - Poznámka k vydaniu z roku 2006

Materiál na túto knihu poskytli aj tridsiati šiesti sovietski spisovatelia na čele s Maximom Gorkým – autori hanebnej knihy o Bielomorskom kanáli, ktorá ako prvá v ruskej literatúre oslavuje otrockú prácu.

Svedkovia Súostrovia, ktorých rozprávanie, listy, memoáre a opravy boli využité pri vzniku tejto knihy:

Alexandrovo á , Marija Borisovna	Filippov á , Galina Petrovna
Alexejev, Ivan A.	Formakov, Arsenij Ivanovič
Alexejev, Ivan Nikolajevič	Furfanskij, T. E.
Aničkov á , Natalija Milijevna	Garasiov á , Anna Michajlovna
Babič, Alexandr Pavlovič	Garasiov á , Tatiana Michajlovna
Bakst, Michail Abramovič	Ger, R. M.
Baranov, Alexandr Ivanovič	Gercenberg, Perec Mojsejevič
Baranovič ová , Marina Kazimirovna	Geršuni, Vladimir Lvovič
Belinkov, Arkadij Viktorovič	Ginzburg, Veniamin Lazarevič
Bernštam, Michail Semionovič	Glebov, Alexej Glebovič
Bernštejn, Ans Fricevič	Goliadkin, Andrej Dmitrijevič
Bezrodnj, Viačeslav	Goliadkin á , Jelena Michajlovna
Borisov, Avenir Petrovič	Golicyn, Vsevolod Petrovič
Bratčikov, Andrej Semionovič	Go l do l ovskaja, Viktorija Julijevna
Breslavskaja, Anna	Govorko, Nikolaj Kallistratovič
Brodovskij, M.I.	Grigoriev, Grigorij Ivanovič
Bugajenk á , Natalija Ivanovna	Grigoriev á , Anna Grigorievna
Burkovskij, Boris Vasilievič	Grodzenskij, Jakov Davydovič
Burnacev, Michail	Chlebunov, Nikolaj Nikolajevič
Butakov, Avlim	Chlodovskij, Vsevolod Vladimirovič
Bykov, M.M.	Chrabrovickij, Alexandr
Civilko, Adolf Mečeslavovič	Veniaminovič
Čavčavadze á , O l ga Ivanovna	Inčik á , Vera
Čavdarov, D. G.	Jakubovič, Michail Petrovič
Čebotariov, Sergej Andrejevič	Jefimov á -Ovsijen á
Četveruchin, Serafim Iljič	Jelistratov á , Ľubov Semionovna
Čulpe ň ov, Pavel Vasilievič	Jermolov, Jurij Konstantinovič
Dejev á , A.	Jesenin-Volpin, Alexandr Sergejevič
Dikler, Frank	Judinov á , Marija Veniaminovna
Dobriak, Ivan Dmitrijevič	Jung, Pavel Gustavovič
Dojarenk á , Jevgenija Aleksejevna	Kadackaj, Marija Venediktovna
Dolgan, Alexandr Majkl	Kadenko
D ž igurd á , Anna Jakovlevna	Kagan, Viktor Kusielevič
Efroimson, Vladimir Pavlovič	Kaglanov, Alexandr
Fadejev, J. I.	Kalinin á , M.I.
Falik á , Tatiana Mojsejevna	Kallistov, Dmitrij Pavlovič

Kaminov, Igor
Kaminskij, Jurij Fiodorovič
Karbe, Jurij Vasilievič
Karpunič (Karpunič-Braven), Ivan Semionovič
Kartel, Ilja Alexejevič
Kasjanov, Alexandr
Kaupužová, Anna Vladislavovna
Kavešan, V. J.
Kekušev, Nikolaj Lvovič
Kiula, Konstantin
Kňagin, Viačeslav
Kolokolnev, Ivan Kuzmič
Kolpakov, Alexej Pavlovič
Kolpakov, S.
Komogor, Leonid Alexandrovič
Končic, Andrej Andrejevič
Kononenko, Mark Ivanovič
Kopelev, Lev Zinovievič
Kornejev, Ivan Alexejevič
Kornejevová, Vera Alexejevna
Kovačová, Roza
Kozakov, Viktor Sergejevič
Kozaková, Olga Petrovna
Kozyrev, Nikolaj Alexandrovič
Kravčenkova, Natalija Ivanovna
Kuznecovová, K. I.
Ladyženskaja, Olga Alexandrovna
Larinová, Anna Michajlovna
Lazutinová, Raisa Alexandrovna
Lesoviková, Svetlana Alexandrovna
Levin, Mejer Ovsejevič
Levitskaja, Nadežda Grigorievna
Lichačov, Dmitrij Sergejevič
Lilenkov, I.
Lipaj, I. F.
Lipšic, Samuil Adolfovič
Lobanov
Loščilin, Stepan Vasilievič
Lukianov, V. V.
Lunin
Makejev, Alexej Filippovič
Makovoz, Grigorij Samojlovič
Maľavko-Vysockaja, Nina Konstantinovna
Markelov, Daniil Iljič
Martyňuk, Pavlo Romanovič
Matvejevová, S. P.
Mejke, Viktor Alexandrovič
Mejkeová, Irina Jemeljanovna
Mežovová, Izabella Adolfovna
Miľučichin, Valentin Jegorovič
Mitrovič, Georgij Stepanovič
Nageľová, Irina Anatolievna
Nedov, Leonid Ivanovič
Nekrasov, Nikolaj Aleksejevič
Nikitin, Ivan Ivanovič
Nikitin, Viačeslav
Nikitinová, Ksenija Ivanovna
Niklasová, Anna
Oleňov, Alexandr Jakovlevič
Olickaja, Jekaterina Lvovna
Oluchov, Piotr Aleksejevič
Orlovová, Jelena Michajlovna
Orlovskij, Ernst Semionovič
Ostrecovová, Alexandra Ivanovna
Pašinová, Jelena Anatolievna
Pavlov, Boris Alexandrovič
Pavlov, Gelij Vladimirovič
Peregudová, Nina Fiodorovna
Petropavlovskij, Alexej Nikolajevič
Petrov, Alexandr Alexandrovič
Pičugin, V.
Pikalov, Piotr
Pinchasik, M. G.
Pisarev, I. G.
Plastar, Valentin Petrovič
Polev, Gennadij Fiodorovič
Politovová, N. N.
Poľskij, Leonid Nikolajevič
Popkov, A.
Posia, Piotr Nikitič
Pospelov, V. V.
Postojevová, Natalija Ivanovna
Potapov, Michail Jakovlevič
Potapov, Sergej
Prochorov-Pustover
Pronman, Izmail Markovič
Prytkovová, Tamara Alexandrovna
Pticy, Piotr Nikolajevič

Punič, Ivan Aristaulovič
Punyšev, Ivana Alexejevič
Radonskij
Rappoport, Arnoľd Lvovič
Retc, Roland Vilgelmovič
Reut, S.
Riabinin, N. I.
Ročev, Stepan Ignatievič
Romanov, Alexandr Dmitrijevič
Rózsas, János
Rubajlo, Alexandr Trofimovič
Rudinová, Viktorija Alexandrovna
Rudinskij (Petrov), V.
Rudkovskij, S. M.
Rudnev
Samšeľová, Nina
Sedovová, Svetlana Borisovna
Semionov, Nikolaj Andrejevič
Semionov, Nikolaj Jakovlevič
Sergijenková, Tamara Sergejevna
Sgovio, Tomas
Sinebriuchov, Fiodor Alexandrovič
Sipiaginová, Ludmila Alexejevna
Skačinskij, Alexandr Sergejevič
Skripnikovová, Anna Petrovna
Smelov, Pavel Georgievič
Snegiriov, Vladimir Nikolajevič
Solomin, Ilja Matvejevič
Sorokin, Gennadij Alexandrovič
Statnikov, Anatolij Matusovič
Stepovoj, Alexandr Filippovič
Stoľarová, Natalija Ivanovna
Stotik, Alexandr Michajlovič
Strachovič, Konstantin Ivanovič
Strachovičová, Jelena Viktorovna
Strutinskaja, Jelena
Sučkov, Fedot Fedotovič
Suchomlinová, Tatiana Ivanovna
Sumbergová, Marija
Surovcevová, Nadežda Vitalievna
Susalov, Rafail Izrailevič
Suščichin, Sergej Fiodorovič
Susi, Arno
Susi, Arnoľd Juchanovič
Susiová, Heli

Šalamov, Varlam Tichonovič
Šatalov, Vasilij Archipovič
Šavirin, F. V.
Ščerbakov, Valerij F.
Šefner, Viktor Vikentievič
Šelgunov, Alexandr Vasilievič
Šipovaľnikov, Viktor Georgievič
Šved, Ivan Vasilievič
Tabaterov, Ilja Danilovič
Taraškevič, Georgij Matvejevič
Tarnovskij, V. P.
Tenno, Georgij Pavlovič
Terentievna, L. J.
Tchorževskij, Sergej Sergejevič
Tichonov, Pavel Gavrilovič
Timofejev-Ressovskij, Nikolaj
Vladimirovič
Tokmakov, Mstislav Vladimirovič
Trofimov, Vladimir
Tuse, Ch. S.
Tvardovskij, Konstantin Trifonovič
Ulanovskaja, Nadežda Markovna
Ulanovskij, Alexej Petrovič
Ulaščiková, Oľga Nikolajevna

PRVÁ ČASŤ

Väzenský priemysel

*„V období diktatúry
a úplnom obklúčení
sme občas prejavovali
nepatričnú mäkkosť,
nepatričnú blahosklonnosť.“*

K r y l e n k o

Reč na procese s členmi tzv. Priemyselnej strany

Prvá kapitola

ZATKNUTIE

Ako sa ľudia dostávajú na toto tajuplné Súostrovie? Každú hodinu tam pristávajú lietadlá, prirážajú pri ňom lode, dunia vlaky – ani jediný nápis na nich však neoznačuje cieľovú stanicu. A pokladníci, ktorí predávajú lístky, aj agenti Sovturistu a Inturistu budú mimoriadne prekvapení, ak si budete pýtať lístok do takejto stanice. Ani Súostrovie ako celok, ani jeden z jeho bezpočetných ostrovčekov nepoznajú, nepočuli o ňom.

Tých, ktorí idú Súostrovie strážiť, povolávajú vojenské správy.

A tí, ktorí ta idú umierať, ako vy a ja, čitateľ, tí nevyhnutne a neodvratne musia absolvovať – zatknutie.

Zatknutie!! Napísať azda, že je to prelom v celom vašom živote? Že prichádza ako blesk z jasného neba? Že je to strašný duševný otras, s ktorým sa nie každý vie vyrovať a často prepadá šialenstvu?

Vesmír má toľko stredobodov, koľko je v ňom živých bytostí. Každý z nás je stredobodom vesmíru, a stavba sveta sa rozsype, keď sa zrazu ozve: „Ste zatknutý!“

Ak už zatkli vás, mohlo ešte vôbec niečo odolať tomuto zemetraseniu?

Keď ani najostroumnejší, ale ani tí najzadubenejší z nás nie sú schopní v zatemnení mysle pochopiť tieto posuny v stavbe sveta, nevedia z celej svojej životnej skúsenosti vydolovať nič viac než:

– Ja?? Za čo!?! – čo je otázka milióny a milióny ráz opakovaná ešte pred nami, otázka, na ktorú nikto nikdy nedal odpoveď.

Zatknutie je okamžitý ohurujúci prechod, presun, preskupenie z jedného stavu do druhého.

Šťastne sme uháňali po dlhej, krivolakej ceste nášho života, alebo sme sa nešťastne tmolili popri akýchsi dlhočizných plotoch – zhnitých drevených, hlinených múroch, tehlových, betónových, mosadzných ohradách. Nezamýšľali sme sa, čo je za nimi. Ani pohľadom, ani myšlienkou sme sa za ne nepokúšali nazrieť – ale práve tam sa začína krajina GULAG, celkom blízko, dva metre od nás. A ešte sme si v týchto plotoch nevšimli obrovský počet starostlivo prispôsobených, dobre zamaskovaných dvierok, bráničiek. Všetky, všetky tieto bráničky boli prichystané pre nás! – a hľa, jedna osudová sa bleskovo roztvorila dokorán a dva páry bielych mužských rúk, ktoré si nezvykli na prácu, nás ako chápadlá schmatnú za nohu, za ruku, za golier, za čiapku, za ucho – vtiahnu nás dnu ako žoch – a bráničku za nami, bráničku do nášho minulého života navždy zabuchnú.

Koniec. Ste zatknutý!

A nič, zhola nič neviete nájsť, čo by ste na to povedali, iba zabláčite ako jahniatko:

– Ja?? Za čo...?

Také je zatknutie: je to oslepujúci záblesk a rana, po ktorých sa prítomnosť vo chvíli presúva do minulosti a nemožné sa stáva plnohodnotnou skutočnosťou.

A koniec. A nič viac nie ste schopný pochopiť ani počas prvej hodiny, a dokonca ani počas prvých dvadsiatich štyroch hodín.

Ešte vám vo vašom zúfalstve na chvíľu svitne nádej, klamlivá ako reflektory cirkusu: „To je omyl! Prídu na to!“

Zato všetko ostatné, čo sa teraz sformovalo do tradičnej a dokonca literárnej predstavy o zatknutí, sa zhromaždí a zoradí už nie vo vašej zmätenej pamäti, ale v pamäti vašich príbuzných a susedov.

Je to rázne nočné zacenganie alebo hlasné zabúčanie na dvere. Je to trúfaly vstup ufúlaných čižiem bdelych operatívnych pracovníkov. Je to vylakaný a zdeptaný svedok za ich chrbtami. A načo vôbec je tento privolaný svedok? – na to obeť nesmú myslieť, operatívni pracovníci si to nepamätajú, ale inštrukcia to nariaďuje, a tak svedok musí celú noc sedieť a nadránom sa podpísať. A pre privolaného svedka, vytiahnutého z postele, je to takisto utrpenie: noc čo noc chodiť a asistovať pri zatýkaní svojich susedov a známych.

Tradičné zatknutie – to sú ešte aj roztrasené ruky, ktoré zbierajú veci pre odvádzaného: súpravu bielizne, kúsok mydla, dačo pod zub a nik nevie, čo treba, čo sa smie a aké je najvhodnejšie oblečenie, pričom operatívni pracovníci súria a zahriakujú: „Nič netreba. Tam mu dajú jesť. Tam je teplo.“ (Všetko je klamstvo. Ale súria, lebo sa boja.)

Tradičné zatknutie – to je ešte aj potom, keď zadržaného úbožiaka odvedú, šafárenie hrubej, cudzej, represívnej sily v byte, trvajúce niekoľko hodín. To je rozbíjanie, páranie, zhadzovanie a strhávanie zo stien, vyhadzovanie zo skríň a stolov, vytrusovanie, rozsýpanie, trhanie – aj zapratanie dlážky kopami vecí, aj škripot črepín pod čižmami. A počas prehliadky nie je nič sväté. Keď zatýkali rušňovodiča Inošina, v izbe stála truhlička s dieťaťom, čo práve umrelo. Strážcovia zákonnosti vyhodili tielko z rakvy, hľadali aj tam. A vyhadzujú aj chorých z postelí, odmotávajú obvazy.¹ Počas prehliadky nemožno nič pokladať za nezmyselné! Zberateľovi starožitností Četveruchinovi zabavili „toľko a toľko listov cárskych výnosov“ – konkrétne výnos o skončení vojny s Napoleonom, o vytvorení Svätej aliancie, o bohoslužbách za záchranu pred choleroou roku 1830. Nášmu najlepšiemu tibetológovi Vostrikovovi zhabali drahocenné staré rukopisy (a žiaci nebohého ich horko-ťažko vymámili z ministerstva štátnej bezpečnosti po tridsiatich rokoch!). Keď zatkli orientalistu Nevského, vzali mu tangutské rukopisy (a o štvrtstoročia neskôr za ich rozlúštenie dostal posmrtné Leninovu cenu). Kargerovi zlikvidovali archív jeni-

¹ Keď roku 1937 drancovali ústav doktora Kazakova, banky s *lizátmi*, čo objavil, „komisia“ rozbíjala, hoci okolo poskakovali kaliky, čo sa liečili a vyliečili, a prosili, aby „komisia“ zázračné lieky zachovala. (Podľa oficiálnej verzie sa lizáty pokladali za jed- tak prečo ich neuchovali ako vecný dôkaz?)

sejských Ošťakov, zakázali písmo, ktoré vytvoril, aj šlabikár – a malý národ ostal bez písaného jazyka. Trvalo by dlho, kým by sme všetko opísali knižným štýlom, ale ľudovo sa hovorí o prehliadke takto: hľadajú, čo neodkladali.

To, čo vzali, odvážajú, a zavše nútia samého zatknutého, aby všetko niesol – takto Nina Alexandrovna Paľčinská vliekla na pleci vrece s dokumentmi a listami svojho mimoriadne aktívneho nebohého muža, veľkého ruského inžiniera – do ich pažeráka, navždy, nenávratne.

A za tými, ktorí ostali na slobode po zatknutí, sa vlečie ako dlhý pás rozvrátený, zničený život. A pokusy odovzdať balíky. Ale zo všetkých okienok štekajú hlasy: „takého nevedieme“, „taký tu nie je!“ A pred tým leningradským okienkom v zlých dňoch treba ešte päť dní a nocí postávať v rade. Možno o pol roka či rok sám väzeň dá o sebe vedieť, alebo príbuzným oznámia: Bez práva korešpondencie. A to už znamená – navždy. Bez práva korešpondencie – to takmer s istotou znamená: zastrelený.

Skrátka, „žijeme v prekliatych podmienkach, keď človek zmizne bez stopy a najbližší ľudia, žena a matka... po celé roky nevedia, čo sa s ním stalo“. Správne? Nie? To napísal Lenin roku 1910 v nekrológu o Babuškinovi. Ale povedzme si otvorene: Babuškin viezol transport zbraní pre povstalcov, s týmto transportom ho aj popravili. Vedel, do čoho ide. To sa však nedá povedať o nás, králikoch.

Teda takto si predstavujeme zatknutie.

Presne takýto typ nočného zatýkania, aký sme opísali, je u nás obľúbený, pretože má veľké prednosti. Všetci, ktorí žijú v byte, meravejú od hrôzy, len čo sa ozve prvé klopanie na dvere. Zatýkaného vyťahnu z teplého lôžka, ešte je pohrúžený do poloospanlivej bezmocnosti, jeho myseľ je zahmlená. Pri nočnom zatýkaní majú operatívni pracovníci početnú prevahu: viac ozbrojených na jedného človeka, ktorý si nestačil ani pozapínať rázporok; kým sa zatknutý chystá na odchod a kým prebieha prehliadka, pri bráne sa určite nezbehne huf možných prívržencov obeť. Nenáhliavá postupnosť príchodu do jedného bytu, potom do druhého, zajtra do tretieho a štvrtého umožňuje čo najefektívnejšie využívať operatívnych pracovníkov a posadiť do väzenia mnohonásobne väčší počet obyvateľov mesta, než je systematizovaný stav operatívnych pracovníkov.

A nočné zatýkanie má aj tú prednosť, že ani susedné domy, ani mestské bloky nevidia, kolkých za noc odviezli. Zatýkanie vylakalo najbližších susedov, ale pre vzdialenejších to nie je udalosť. Akoby zatýkanie ani nepreběhlo. Po tej istej asfaltke, po ktorej sa hore-dolu prehánali väzenské autá, cez deň kráča mladé pokolenie so zástavami a kvetmi a ničím neskalenými piesňami na perách.

Ale tí, ktorí berú, tí, ktorých služba pozostáva iba zo zatýkania, pre ktorých sa hrôzy zatýkaných opakujú a nudia ich, chápu akt zatýkania oveľa širšie. Majú na to vypracovanú aj teóriu, nemyslíme si, že sa čosi deje náhodne. Veda o zatýkaní predstavuje významný odbor náuky o väzenstve a je podo-

pretá fundamentálnou spoločenskou teóriou. Zatykania sa klasifikujú podľa rozličných príznakov: nočné a denné; domáce, služobné, počas cestovania; prvé a opakované; individuálne a skupinové. Zatykanie sa odlišuje podľa stupňa požadovanej nečakanosti, podľa stupňa predpokladaného odporu (ale v desiatkach miliónov prípadov sa nijaký odpor neočakával a ani k nemu neprišlo). Zatykanie sa odlišuje podľa závažnosti stanovenej prehliadky; podľa nevyhnutnosti robiť alebo nerobiť súpis majetku podliehajúcemu konfiškácii, zapečatenie izieb alebo bytu; podľa potreby zatknúť okrem muža aj ženu, deti poslať do detského domova alebo celý zvyšok rodiny do vyhnanstva, prípadne ešte aj rodičov oboch manželov do tábora.

O prehliadke osobitne jestvuje celá náuka (mal som možnosť prečítať si brožúru pre diaľkovo študujúcich právnikov v Alma Ate²). V nej osobitne vyzdvihujú právnikov, ktorým sa pri prehliadke nelenilo prehádzať dve tony hnoja, šesť kubíkov dreva, dva vozy so senom, tých, ktorí očistili od snehu celý záhumienok, vyberali tehly z pecí, rozhrabávali i žumpy, kontrolovali záchodové misy, hľadali v psích búdach, kurínoch, vtáčích búdkach, prepichávali matrace, strhávali z tiel náplaste a dokonca trhali kovové zuby, aby v nich našli mikrofiše. Študentom sa dôsledne odporúča, aby začínali osobnou prehliadkou a ňou aj končili (čo ak človek schmatol dačo z toho, čo hľadajú); a aby sa ešte raz vrátili na rovnaké miesto, ale v inú dennú či nočnú hodinu – a prehliadku zopakovali.

Veru, veru, zatknutie býva čo do formy veľmi rozdielne. Irma Mendelová, Maďarka, dostala raz od Kominterny (1926) dva lístky do Veľkého divadla, do jedného z prvých radov. Dvoril jej vyšetrovateľ Klegel a ona ho pozvala. Počas celého predstavenia prekypoval nežnosťou a potom ju odviezol... rovno do väzenia v Lubianke. A ak za nádherného júnového dňa roku 1927 na Kuzneckom moste krásavicu Annu Skripnikovovú, červenolícu, s rusými vlasmi, ktorá si pred chvíľou kupovala modrú látku na šaty, akýsi mladý švihák usadí do koča (a pohonič už pochopil a mračí sa: Orgány mu nezaplátia) – vedzte, že to nie je schôdzka milencov, lež takisto zatknutie: hneď zabočia k Lubianke a vojdú do čierneho pažeráka vrát. A ak (o dve desaťročia neskôr) kapitán druhej triedy Boris Burkovskij v bielom plášti, šíriaci okolo seba vôňu drahej kolínskej, kupuje tortu dievčine – nemyslite si, že táto torta sa dostane do rúk dievčiny, že ju neprevrtajú nože prehliadajúcich a že si ju kapitán druhej triedy nedonesie so sebou do svojej prvej cely. Nie, zatknutiu cez deň, zatknutiu počas cestovania, aj zatknutiu uprostred hlučného davu sa vždy venovala náležitá pozornosť. Vykonáva sa čisto a – to je na tom čudné! – samy obeť sa po vzore operatívnych pracovníkov správajú čo najserióznejšie, aby si živí nevšimli, že človek, predurčený na zatknutie, hynie.

Každého nemožno zatknúť doma tak, že sa najprv zaklope na dvere (a ak už klopú, je to vraj domovník, poštar), každého nemožno zatknúť ani na pracovisku. Ak je zatykaný úskočný, výhodné je zatknúť ho vtedy, keď nie je vo

² Alma Ata – v súčasnosti Almaty (pozn. prekl.).

svojom zvyčajnom prostredí – keď nie je v kruhu členov rodiny, medzi spolupracovníkmi, medzi podporovateľmi, keď je ďaleko od tajných skrýš: nesmie mať príležitosť čokoľvek zničiť, schovať, odovzdať inému. Vysokých hodností, vojenských alebo straníckych, zavše najprv vymenovali do novej funkcie, pristavili pre nich osobitný luxusný vagón a cestou ich zatkli. Nejakého absolútne neznámeho smrteľníka, zhrozeného hromadným zatýkaním a už týždeň gníaveného zazerajúcimi pohľadmi predstavených, odrazu zavolajú na odborársky závodný výbor, kde mu s rozžiarenou tvárou odovzdajú poukaz do sanatória v Soči. Králik sa až rozcítil: takže jeho obavy boli zbytočné. Ďakuje, na vrchole blaha sa ponáhľa domov baliť si kufor. Vlak odchádza o dve hodiny, hromží na nešikovnú ženu. A už je na stanici! Ešte má chvíľu času. V čakárni alebo pri pulte s pivom sa mu prihovorí veľmi sympatický mladík: „Nespoznávate ma, Piotr Ivanyč?“ Piotr Ivanyč je v pomykove: „Tuším nie, hoci...“ Z mladíka priam srší priateľstvo: „Ale, ale, pripomeniem sa vám...“ a úctivo sa klania manželke Piotra Ivanyča: „Dovolíte, váš manžel o chvíľku...“ Manželka dovoľí, neznámy odvádza Piotra Ivanyča dôverne popod pazuchy – navždy, alebo na desať rokov!

A ľudia na železničnej stanici sa hemžia – a nič si nevšimnú... Občania, ktorí máte záľubu v cestovaní! Nezabúdajte, že na každej veľkej stanici je oddelenie GPU³ a niekoľko väzenských ciel. Dobiedzanie domnelých známych je také nástojčivé, že človek, ktorý neabsolvoval vlčiu táborovú prípravu, mu akosi nevie odolať. Nemyslíte si, že ak ste pracovníkom veľvyslanectva Spojených štátov a voláte sa napríklad Alexander Dolgan, nemôžu vás uprostred dňa zatknúť na Gorkého ulici neďaleko Ústrednej telegrafnej stanice. Cez huf ľudí sa k vám vrhne váš neznámy priateľ a roztvorí chmatajúcu náruč: „Saša!“ nezatajuje sa, ale jednoducho kričí. „Priateľu! Roky som ťa nevidel...! Poď sem, nabok, aby sme nezavadzali ľuďom.“ A tam, „nabok“, k obrubníku akurát prirazila pobeďa... (O niekoľko dní bude agentúra TASS rozčúlene cez všetky noviny vyhlasovať, že kompetentné orgány nič o zmiznutí Alexandra Dolgana nevedia.) Myslíte si, že toto je už nejaký husársky kúsok? Naši chlapíci tak zatkli človeka v Bruseli (Žoru Blednova), takže čo už „rodná“ Moskva.

Orgánom však treba vziať náležitú úctu: v časoch, keď sa zdá, že sa prejavy rečníkov, divadelné hry a dámske strihy rodia ako na bežiacom páse, formy zatýkania oplývajú veľkou rozmanitosťou. Na vrátnici závodu, keď ste sa už preukázali priepustkou, vás odvedú nabok – a ste zatknutý; vezmú vás z vojenskej nemocnice s teplotou 39 stupňov (Ans Bernštejn) a lekár proti vášmu zatknutiu nič nenamieta (len by to skúsil!); zoberú vás rovno z operačného stola počas operácie žalúdočného vredu (N. M. Vorobiov, inšpektor krajského oddelenia školstva, 1936) a polomŕtveho, zakrvaveného strčia do cely (spomína Karpunič); domáhate sa (Nada Levitská) stretnutia s odsúdenou matkou, povolia vám ho a vysvitne, že je to konfrontácia, po ktorej nasleduje zatknutie! Vo veľkopredajni potravín vás pozvú do oddelenia objednávok a tam vás zatknú; zatkne vás pútnik, ktorý vás v mene Ježiša Krista upro-

³ GPU – skratka Hlavnej politickej správy, neskôr zložky ministerstva štátnej bezpečnosti (pozn. prekl.).